

II. PRACE DROBNE I MATERIAŁY

MACIEJ A. PIENKOWSKI (Warszawa)

Skład i struktura senatu oraz izby poselskiej na sejmie koronacyjnym Zygmunta III (1587-1588)

I. Sejm koronacyjny Zygmunta III obradował w Krakowie w dniach od 10 grudnia 1587 r. do 30 stycznia 1588 r. pod laską marszałka poselskiego Jana Gajewskiego, sędziego ziemskiego poznańskiego. Zebrał się on po rozwojeniu sejmiku elekcyjnego w sierpniu 1587 r., na podstawie recesu elekcyjnego wydanego do szlachty koronnej i litewskiej przez zwolenników nominata szwedzkiego Zygmunta Wazy. Okoliczności towarzyszące obradom sejmiku były nadzwyczajne, na co wpływ miało wcześniejsze obranie przez Zborowskich na króla Maksymiliana Habsburga. W konsekwencji rywalizacji faksji podwójny wybór na polach pod Warszawą doprowadził do wojny oraz obcej interwencji zbrojnej w Rzeczypospolitej. W związku z tym sejm koronacyjny zwołany przez zwolenników królewicza szwedzkiego obradował w atmosferze konfliktu zbrojnego na terytorium Korony¹.

Sejmiki poelekcyjne w Koronie zebrały się w większości przypadków 19 września 1587 r., zgodnie z recesem. Wszystkie z wyjątkiem neutralnych – wiszeńskiego oraz radziejowskiego – poparły wybór Wazy. Część sejmików wyznaczyła wówczas posłów na sejm koronacyjny, tak postąpiły sejmiki: średzki, lubelski, łomżyński, opatowski i szadkowski; pozostałe zaś oddelegowały deputatów na zjazd do Wiślicy, który odbył się w dniach 5-8 października². Po zjeździe wiślickim, który oficjalnie potwierdził wybór Zygmunta

¹ Najnowsze opracowanie dotyczące okresu trzeciego bezkrólewia, zob. A. Pieńkowska, *Zjazdy i sejmy z okresu bezkrólewia po śmierci Stefana Batorego*, Pułtusk 2010.

² Ibidem, s. 388-391. Zob. także M.A. Pieńkowski, *Koronne zjazdy i sejmy szlacheckie wobec wojny o tron polski w latach 1587-1588*, [w:] *Studia nad staropolską sztuką wojenną*, t. III, red.

Wazy na króla³, posłowie oraz senatorowie koronni wyjechali do Krakowa, oczekując na przybycie swojego elekta.

W Krakowie stacjonowało wówczas 1350 żołnierzy na podstawie decyzji sejmu konwokacyjnego⁴. Stolica przygotowywała się na zapowiedziane przez Maksymilianistów wkroczenie arcyksięcia z posiłkami niemieckimi. Habsburg początkowo rozważał marsz na Gniezno, aby w tamtejszej katedrze odbyć koronację. Ostatecznie jednak pomaszerował pod Kraków, przystępując z początkiem listopada do jego oblężenia. Obrona miasta znajdowała się w rękach hetmana Jana Zamoyskiego, starosty krakowskiego Mikołaja Zebrzydowskiego oraz wojewody krakowskiego Andrzeja Tęczyńskiego. Po wielu starciach z obrońcami, 24 listopada arcyksiążę przypuścił szturm generalny na mury, który zakończył się jego dotkliwą porażką.

Zygmunt Waza przebywał w Koronie już od 29 września. Siedem dni później po zaprzysiężeniu paktów konwentów elekt wyruszył na południe kraju⁵, zatrzymując się w: Malborku, Brześciu Kujawskim, Łęczycy oraz Piotrkowie⁶, gdzie doszło do walk między wojskiem towarzyszącym Wazie a podjazdem Maksymilianistów⁷. Ruchy chorągwi habsburskich oraz oblężenie Krakowa skutecznie opóźniły wjazd elekta do miasta. Dopiero 9 grudnia dynasta szwedzki wkroczył uroczysto do stolicy, witany wspaniałą mową przez Wawrzyńca Goślickiego, biskupa kamienieckiego⁸. Dzień później przystąpiono do obrad sejmu koronacyjnego. Wybrano zgodnie marszałka izby, zaś po witanii króla–elekta zainaugurowano sejm. 27 grudnia, w niedzielę,

Z. Hundert, K. Żojdź, J. J. Sowa, Oświęcim 2014, s. 15-39. Ze starszych opracowań: K. Lepszy, *Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III*, Kraków 1929.

³ *Poparcie wolnej elekcji króla Zygmunta Trzeciego polskiego i szwedzkiego na zjeździe pod Wiślicą namówione*, [w:] *Volumina Legum* (dalej: VL), oprac. J. Ohryzko, Petersburg 1859, t. II, s. 243-245; Bartłomiej Zalewski podaje do oblaty dokument, w którym rycerstwo i rady koronne zgromadzone pod Wiślicą podpisują elekcję Zygmunta III, Wiślica 8 X 1587, Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD) w Warszawie, Księgi grodzkie warszawskie, *libri decretorum*, t. VIII, s. 435.

⁴ A. Pieńkowska, op. cit., s. 50-51; M. Plewczyński, *Wojny i wojskowość polska w XVI wieku*, t. III: lata 1576-1599, Zabrze 2013, s. 212.

⁵ *O przyjeździe Zygmunta III do Gdańska*, AGAD, Archiwum Publiczne Potockich (dalej: APP), nr 31, k. 164.

⁶ J. Zamoyski do A. Jagiellonki, Kraków 14 X 1587, [w:] *Archiwum Jana Zamoyskiego*, oprac. K. Lepszy, t. IV, Kraków 1949, s. 138; Zygmunt król obrany do szlachty Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego, Służewo 17 X 1587, AGAD, Archiwum Radziwiłłów (dalej: AR), dz. II, nr 198, k. 1-2; R. Heidenstein, *Dzieje Polski od śmierci Zygmunta Augusta do roku 1594 ksiąg XII*, oprac. M. Gliszczyński, t. II, Petersburg 1857 s. 264 i n.; *Jana Dymitra Solikowskiego krótki pamiętnik rzeczy polskich od zgonu Zygmunta Augusta zmarłego w Knyszynie 1572 r. w miesiącu lipcu do roku 1590*, oprac. W. Syrokomla, Petersburg–Mohylew 1855, s. 87.

⁷ L. Sapieha do K. Radziwiłła, Kazimierz 17 XI 1587, [w:] *Archiwum Domu Radziwiłłów* (dalej: ADR), oprac. A. Sokołowski, Kraków 1885, t. I, s. 187; J. D. Solikowski, op. cit., s. 88.

⁸ *Witanie Zygmunta III króla polskiego od PP. rad koronnych i W.K.L. przez księdza Goślickiego biskupa kamienieckiego w ten czas, gdy na koronację wjechał roku 1587*, Biblioteka Książąt Czartoryskich (dalej: B. Czart.) w Krakowie, nr 92, k. 595-600.

Zygmunt Waza został koronowany na króla Polski⁹, uzyskując w ten sposób pełną władzę królewską.

Początek panowania Zygmunta III nie cieszy się szerszym zainteresowaniem historiografii, jednakże w ostatnich latach zauważalny jest wzrost obecności tej tematyki w badaniach¹⁰. Z kolei duży postęp w studiach nad składem senatorsko-poselskim na poszczególnych sejmach z doby panowania Wazów¹¹ skłania do podjęcia tego typu analizy dla sejmu koronacyjnego 1587/1588. Argumentem dodatkowym, który nakłonił mnie do zajęcia się tym ważkim problemem, był fakt obradowania sejmu koronacyjnego w trudnych warunkach wojennych, przy zachowaniu neutralności w stosunku do wypadków poelekcyjnych przez część ziem ruskich Korony oraz Wielkie Księstwo Litewskie. Wyjątkowy był również czas obradowania sejmu wynoszący 52 dni, przy jego prolongacie w dniu 21 stycznia 1588 r. Warto odnotować, iż istnieją opracowania omawiające skład senatorsko-poselski na kolejnym sejmie z 1589 r., nazwanym po raz pierwszy pacyfikacyjnym¹². Tym bardziej

⁹ Niektóre opracowania błędnie datują koronację na dzień 28 grudnia. Stanisław Reszka oraz Paweł Piasecki w swoich pamiętnikach opisywali przebieg ceremonii koronacyjnej w dniu 27 grudnia (niedziela). Natomiast diariusz sejmowy, pisany po odbyciu koronacji, datuje dzień 3 stycznia na niedzielę, co oznacza, iż koronacja musiała się odbyć 27 grudnia – równo tydzień wcześniej. Natomiast 28 grudnia ogłoszono pakta konwenta. Zob. S. Reszka, *Diarium 1583-1589*, oprac. J. Czubek, [w:] *Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce*, t. XV, cz. 1, Kraków 1915, s. 180-181; P. Piasecki, *Kronika Pawła Piaseckiego biskupa przemyskiego*, Kraków 1870, s. 83.

¹⁰ Poza wymienionymi pracami A. Pieńkowskiej oraz M. A. Pieńkowskiego, zob. P. P. Szpaczyński, *Mocarstwowe dążenia Zygmunta III w latach 1587-1618*, Kraków 2012; A. Barwicka-Makula, *Od wrogości do przyjaźni. Habsburgowie austriaccy wobec Polski w latach 1587-1592*, praca doktorska obroniona na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013.

¹¹ Z najważniejszych prac poruszających to zagadnienie, zob. A. Filipczak-Kocur, J. Seredyka, *Senatorowie na sejmach z okresu wojny pruskiej ze Szwecją (1626-1629)*, „Sprawozdania Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” (dalej: SOTPN), 1980, nr 17; J. Seredyka, *Biskupi – kanclerze i podkanclerzowie na sejmach Zygmunta III i Władysława IV Wazów*, [w:] *Przeszłość odległa i bliska. Marcelemu Kosmanowi w 60. rocznicę urodzin*, red. K. Robakowski, Poznań 2000; idem, *Biskupi na sejmach Zygmunta III*, [w:] *Jeziicka ars historia. Prace ofiarowane ks. prof. Ludwikowi Grzebieniowi*, red. M. Ingot, S. Obierek, Kraków 2001; idem, *Ministrowie „senatorskiego” stanu pomiędzy królem a szlacheckim sejmem w latach 1587-1668*, [w:] *Dwór a kraj. Między centrum a peryferiami władzy*, red. R. Skowron, Kraków 2003; idem, *Ministrowie Rzeczypospolitej na sejmach epoki Wazów 1587-1668*, [w:] *Rozprawy z dziejów XVI i XVII wieku*, red. J. Seredyka, Wrocław 2003; idem, *Udział arcybiskupów gnieźnieńskich na sejmach epoki Wazów 1587-1668*, [w:] *1000 lat archidiecezji gnieźnieńskiej*, red. J. Strzelczyk, J. Górny, Gniezno 2000; W. Kaczorowski, *Biskupi, wojewodowie i kasztelanowie krakowscy na sejmach z panowania Zygmunta III*, „Studia Historyczne”, t. XXXIV, z. 4 (1991); idem, *Senatorowie na sejmach z lat 1587-1609*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej”, Historia 27, Opole 1990; idem, *Biskupi, wojewodowie i kasztelanowie wileńscy na sejmach za panowania Zygmunta III*, [w:] *Wileńszczyzna jako krajobraz i środowisko wielu kultur. Materiały z I międzynarodowej konferencji, Białystok 21-24 IX 1989*, red. E. Felisiak, t. II, Białystok 1992; L. Kieniewicz, *Senat za Stefana Batorego*, Warszawa 2000; J. S. Dąbrowski, *Senat koronny. Stan sejmujący w czasach Jana Kazimierza*, Kraków 2000; *Posłowie ziemscy koronni 1493-1600*, red. I. Kaniewska, Warszawa 2013.

¹² I. Kaniewska, *Posłowie koronni nas sejm warszawski w 1589 roku*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” (dalej: CPH), 1980, t. XXXII, z. 2; A. Filipczak-Kocur, *Senatorowie i posłowie na sejmie 1589 roku*, „CPH”, 1983, t. XXXIV, z. 2.

istnieje potrzeba uzupełnienia o sejm koronacyjny obrazu przedstawiającego udział senatorów i posłów w obradach sejmowych z początków panowania Zygmunta III.

Skład senatu koronnego na sejmie koronacyjnym ustaliłem na podstawie dwóch diariuszy sejmowych¹³ oraz aktów publiczno-prawnych, wydanych podczas trwania sejmu, mam tu na myśli: ogłoszenie paktów konwentów w dniu 28 grudnia¹⁴, potwierdzenie konfirmacji praw z 8 stycznia¹⁵ oraz protestacje sejmowe¹⁶. Pomocna przy odtwarzaniu składu senatu była również korespondencja. Materiał źródłowy jest obfity, nie można jednak mieć całkowitej pewności, iż są to wszyscy senatorscy uczestnicy obrad sejmowych. Do naszych czasów nie zachował się dokument zawierający pełną listę osób obecnych np. przy konkluzji obrad sejmu (źródłem takim dysponujemy dla sejmu 1589 r.). Innym utrudnieniem jest brak diariusza sejmu koronacyjnego w *Recesach Stanów Prus Królewskich*¹⁷.

Skład senatorsko-poselski dla Litwy oraz poselski dla Korony podali Henryk Lulewicz¹⁸ oraz Janusz Byliński¹⁹. Obydwaj autorzy nie podjęli się jednak analizy składu senatorsko-poselskiego pod kątem porównania obecnych senatorów i posłów na sejmie do ogólnej liczby senatorskich i poselskich miejsc oraz reprezentacji poszczególnych prowincji i urzędów.

Przy koronacji Zygmunta III było obecnych jedynie czterech senatorów litewskich. Oficjalna delegacja Wielkiego Księstwa, postanowiona na zjeździe w Brześniu 24 grudnia, zjawiła się w Krakowie dopiero 8 stycznia. Zdaniem H. Lulewicza byli to reprezentanci stanów litewskich, jednak osoby niepełniące urzędów senatorskich, które znalazły się w składzie tej delegacji, nie były posłami obranymi na sejmikach ziemskich²⁰. W związku z tym status litewskiego przedstawicielstwa był nietypowy, aczkolwiek nie odbiegał on rażąco pod względem ilości reprezentantów litewskich od sejmów z okresu

¹³ *Diariusz sejmu po odprawieniu koronacji Najjaśniejszego Króla Jmci Polskiego w Krakowie* (dalej: *Diariusz sejmu*), AGAD, Archiwum Publiczne Potockich (dalej: APP), nr 31, k. 243-304; *Acta coronationis Sigismundi Tertii Regis 1587* (dalej: *Acta coronationis*), B.Czart., nr 350, k. 595-611.

¹⁴ *Confirmatio pactorum conventorum*, [w:] *Volumina Constitutionum* (dalej: VC), oprac. S. Grodziski, t. II 1550-1609, cz. 2 1587-1609, Warszawa 2008, s. 55-58.

¹⁵ *Confirmatio generalis iurium*, [w:] VC, t. II, cz. 2, s. 58-60; Oblata AGAD, Księgi grodzkie warszawskie, nr 12, *libri donationum*, k. 1445-1446.

¹⁶ AGAD, Metryka Koronna, nr 134, s. 218-219; oblata Archiwum Państwowe w Krakowie, oddział na Wawelu, Księgi grodzkie krakowskie, *libri relationum*, nr 13, s. 526.

¹⁷ *Recessus 1588*, przechowywany w Archiwum Państwowym w Gdańsku pod sygnaturą 300,29/44, nie zawiera diariusza.

¹⁸ H. Lulewicz, *Gniewów o unię ciąg dalszy. Stosunki polsko-litewskie w latach 1569-1588*, Warszawa 2002, s. 408.

¹⁹ J. Byliński, *Posłowie na sejm koronacyjny w Krakowie 10 XII 1587-30 I 1588*, [w:] *Posłowie ziemscy...*, s. 299-310.

²⁰ Wyjątek stanowił Sebastian Kęszort wybrany na posła na sejmiku żmudzkiem.

regnum. Podobna sytuacja miała miejsce w 1576 r. na sejmie koronacyjnym Stefana Batorego. Wówczas również dopiero po koronacji, ale w zdecydowanie mniejszej liczbie niż w 1588 r., zjawili się delegaci litewscy w postaci jednego senatora oraz trzech przedstawicieli stanu rycerskiego²¹.

II. Na sejm koronacyjny Zygmunta III stawiło się 34 senatorów koronnych reprezentujących 36 urzędów, z czego: jeden arcybiskup, czterech biskupów, pięciu wojewodów, ośmiu kasztelanów większych oraz czternastu mniejszych, a także czterech ministrów. Ze względu jednak na fakt, iż dwóch z obecnych na sejmie ministrów pełniło również inne urzędy: Wojciech Baranowski – biskupa przemyskiego oraz Jan Dulski – kasztelana chełmińskiego, należy ich liczyć podwójnie. W skład senatu wchodziło łącznie 140 senatorów, z czego dwóch arcybiskupów, czternastu biskupów, trzydziestu czterech wojewodów (licząc kasztelana wileńskiego i trockiego oraz starostę żmudzkiego, którzy zasiadali wśród wojewodów), trzydziestu jeden kasztelanów większych (licząc kasztelana krakowskiego) i czterdziestu dziewięciu mniejszych oraz dziesięciu ministrów²². Jak wskazuje korespondencja wychodząca z Krakowa, wielu senatorów było obecnych w mieście od początku obrad²³. W Małopolsce nie było jednak bezpiecznie, ponieważ w listopadzie Stanisław Pękosławski, starosta sandomierski, informował Krzysztofa Radziwiłła, że „ani drogi wolne, ani przesyłanie listów bezpieczne”²⁴. Część uczestników sejmu dojechała zapewne w początkach grudnia, po przegranej arcyksięcia Maksymiliana, co pozwoliło uwolnić miasto od oblężenia oraz odblokowało wiele szlaków komunikacyjnych w tej części Korony.

Frekwencja senatorów koronnych wyniosła na sejmie 31%. Wynik ten był identyczny jak na sejmie koronacyjnym Stefana Batorego, gdzie obecnych było również trzydziestu czterech senatorów koronnych²⁵. Podobny wynik uzyskiwał senat także w pierwszej i drugiej połowie panowania Zygmunta III, kiedy udział senatorów koronnych w sejmach kształtował się zazwyczaj w okolicach 33%.

Biorąc pod uwagę fakt, że sejm zebrał się w czasie trwania działań zbrojnych, wydaje się, że frekwencja mogła być jeszcze wyższa. Część senatorów

²¹ H. Lulewicz, op. cit., s. 260 i n.

²² W skład ówczesnego senatu wchodziło 112 senatorów koronnych + 27 litewskich oraz biskup wendeński (od 1582 r.). Zob. *Porządek Rady Koronnej, Polskiej i Litewskiej*, [w:] VL, t. II, s. 93; *Historia Sejmu Polskiego*, red. J. Michalski, oprac. W. Czaplinski, lata 1587-1696, t. I: *Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1984, s. 259.

²³ List senatorów i deputatów do szlachty, Kraków 13 X 1587, [w:] VL, t. II, s. 244; List senatorów i deputatów do szlachty, Kraków 29 X 1587, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (dalej: B. Oss.), rkps 5765, k. 37-39.

²⁴ S. Pękosławski do K. Radziwiłła, Kraków 11 XI 1587, AGAD, AR, dz. V, nr 11562, k. 19.

²⁵ E. Dubas-Urwanowicz, *Koronne zjazdy szlacheckie w dwóch pierwszych bezkrólewicach po śmierci Zygmunta Augusta*, Białystok 1998, s. 325.

Tabela 1. Procentowy udział poszczególnych urzędów senatorskich koronnych w obradach sejmku 1587/1588.

Lp.	Senatorowie koronni	Udział w składzie całego senatu	Frekwencja w stosunku do miejsc przypadających na poszczególne grupy senatorów koronnych	Frekwencja w stosunku do obecnych na obradach
1	Biskupi	9,3%	38,5%	14,7%
2	Wojewodowie	16,4%	22,7%	14,7%
3	Kasztelanowie więksi	17,1%	34,7%	23,5%
4	Kasztelanowie mniejsi	35%	28,50%	41%
5	Ministrowie	0,35%	80%	11,7%
6	Ogółem	80%	31%	100%

wolała dla bezpieczeństwa pozostać w domu²⁶, inni, jak biskup poznański Łukasz Kościelecki oraz arcybiskup lwowski Jan Dymitr Solikowski, brali udział w zjazdach szlacheckich. Z obrad byli wykluczeni maksymilianie, z których trzech piastowało urzędy senatorskie: Stanisław Górka – wojewody poznańskiego, Jan Zborowski – kasztelana gnieźnieńskiego i Andrzej Zborowski – marszałka nadwornego koronnego. Neutralne stanowisko wobec wyboru Zygmunta Wazy zajęli z kolei: Janusz Ostrogski – wojewoda wołyński²⁷, Janusz Zbaraski – wojewoda braclawski i Mikołaj Herburt – kasztelan halicki²⁸. Wydarzenia na polu elekcyjnym skłoniły natomiast Stanisława Szafranca, wojewodę sandomierskiego, do złożenia urzędu²⁹, aczkolwiek był on obecny na sejmie³⁰. Postawa niektórych senatorów musiała więc wpłynąć na absencję części senatu. Kolejnym czynnikiem, który miał wpływ na frekwencję, był fakt nieobsadzenia kilku urzędów senatorskich. Kasztelania krakowska wakowała od 1584 r. po śmierci Walentego Dembińskiego, województwo podolskie od 1585 r. po śmierci Mikołaja Mieleckiego³¹. Inaczej było w przy-

²⁶ Szczególnie głośna w tym kontekście była sprawa porwanego przez Andrzeja Zborowskiego kasztelana sandomierskiego Stanisława Tarnowskiego.

²⁷ T. Kempa, *Konstanty Wasyl Ostrogski, (ok. 1524/1525-1608) wojewoda kijowski i marszałek ziemi wołyńskiej*, Toruń 1997, s. 196-199.

²⁸ Obydwaj złożyli protestacje po rozdzieleniu elekcji.

²⁹ A. Pieńkowska, op. cit., s. 355.

³⁰ Szafraniec podpisał pakta konwenta ogłoszone 28 grudnia w Krakowie, ale jako dzierżawca wólbromski.

³¹ K. Chłapowski, *Elita senatorsko-dygnitarska Korony z czasów Zygmunta III i Władysława IV*, Warszawa 1996, s. 33-35.

padku Jana Tarły, wojewody lubelskiego, który zmarł w Krakowie nie doczekał się inauguracji sejmu³².

Na sejmie koronacyjnym najliczniej byli reprezentowani ministrowie, których frekwencja wyniosła 80%. Na kolejnych miejscach uplasowali się biskupi oraz kasztelanowie mniejsi i więksi, a za nimi wojewodowie. Stosunek kasztelanów większych do mniejszych wynosił tutaj 8:14. Łącznie na sejm przybyło więc dwudziestu dwóch kasztelanów, stanowiących 31% wszystkich senatorów tej kategorii. W porównaniu do innych sejmów z końca XVI w. jest to wynik lepszy, ponieważ średnia wynosiła zazwyczaj około 20%.

Powyższe wyliczenia pozwalają stwierdzić, że podobnie jak w innych porównywalnych okresach, największą aktywnością odznaczyli się ministrowie oraz biskupi. Na sejmie koronacyjnym trzech biskupów z pięciu obecnych zasiadło w komisji do korektury prawa. Z kolei dwóch z trzech ministrów pracowało w komisji wojskowo-skarbowej, co obrazuje do pewnego stopnia wkład tych dwóch grup w ogólne prawotwórcze prace sejmu. Ponadto ośmiu senatorów zostało wyznaczonych do sądu sejmowego nad Maksymilianistami, jednak nie wymieniono ich z nazwiska. Zgodnie z konstytucją mieli to być senatorowie obecni w danej chwili przy królu³³. Z końcem obrad sejmowych Kraków opuściła część senatorów. Z pewnością był to Jan Zamoyski, który 14 stycznia wyruszył z wojskiem koronnym przeciwko arcyksięciu Maksymilianowi. Najprawdopodobniej towarzyszyło mu kilku senatorów, ponieważ konstytucja sejmowa nakazywała przebywać im wraz z hetmanem w obozie w celu podejmowania istotnych decyzji wiążących senat oraz króla³⁴. Diariusze sejmowe oraz inne źródła nie wymieniają jednak konkretnych osób.

Tabela 2. Wykaz senatorów koronnych na sejmie 1587/1588³⁵

Lp.	Imię i nazwisko	Urząd	Komisje sejmowe	Wyznanie
1	Stanisław Karnkowski	Arcybiskup gnieźnieński	–	katolickie
2	Piotr Myszkowski	Biskup krakowski	–	katolickie

³² Zmarł 21 listopada.

³³ *Processus contra rebelles*, [w:] VL, t. II, s. 260.

³⁴ *Assekuracja Hetmana Koronnego*, [w:] VL, t. II, s. 261; *Sumariusz Metryki Koronnej. Księga wpisów Wojciecha Baranowskiego MK z Archiwum Głównego Akta Dawnych w Warszawie z lat 1587-V 1588*, red. W. Krawczuk, t. III, Kraków 2004, nr 49, s. 29; P. Gawron, *Hetman koronny w systemie ustrojowym Rzeczypospolitej w latach 1581-1646*, Warszawa 2010, s. 81.

³⁵ Wykaz według kolejności zgodnej z *Porządkiem Rady Koronnej, Polskiej i Litewskiej*, [w:] VL, t. II, s. 93. Lista nie zawiera nazwisk osób, które zostały wyniesione na urząd senatorski w czasie sejmu, mianowicie Hieronima Mieleckiego, 23 stycznia otrzymał kasztelaninę czechowską oraz Pawła Uchańskiego, 20 stycznia wyniesiony na wojewodę bełskiego. Zob. *Sumariusz metryki koronnej. Księga wpisów Wojciecha Baranowskiego z lat 1587-1588*, red. W. Krawczuk, t. III, Kraków 2004, s. 31, 36.

Tabela 2 cd.

Lp.	Imię i nazwisko	Urząd	Komisje sejmowe	Wyznanie
3	Hieronim Rozrażewski	Biskup kujawski	do korektury prawa	katolickie
4	Wojciech Baranowski	Biskup przemyski, podkanclerzy koronny	do korektury prawa	katolickie
5	Wawrzyniec Goślicki	Biskup kamieniecki	do korektury prawa	katolickie
6	Andrzej Tęczyński	Wojewoda krakowski	skarbowo-wojskowa	katolickie
7	Olbracht Łaski	Wojewoda sieradzki	skarbowo-wojskowa	katolickie
8	Jan Splawski	Wojewoda inowrocławski	–	katolickie
9	Stanisław Żółkiewski	Wojewoda ruski	–	katolickie
10	Grzegorz Zeliński	Wojewoda płocki	–	katolickie
11	Stanisław Kryski	Wojewoda mazowiecki	–	katolickie
12	Stanisław Tarnowski	Kasztelan sandomierski	–	katolickie
13	Jan Konarski	Kasztelan kaliski	–	katolickie
14	Paweł Szczawiński	Kasztelan łęczycki	–	katolickie
15	Jan Sienieński	Kasztelan lwowski	–	ariańskie
16	Marcin Leśniowolski	Kasztelan podlaski	–	katolickie
17	Mikołaj Firlej	Kasztelan rawski	–	kalwińskie
18	Jan Dulski	Kasztelan chełmiński, podskarbi wielki koronny	–	kalwińskie
19	Jan Kościelecki	Kasztelan międzyrzecki	–	katolickie
20	Mikołaj Ligęza	Kasztelan wiślicki	–	katolickie
21	Mikołaj Firlej*	Kasztelan biecki	do korektury prawa	katolickie
22	Jerzy Mniszech	Kasztelan radomski	–	katolickie
23	Jan Myszkowski	Kasztelan żarnowski	–	katolickie
24	Jan Fredro	Kasztelan przemyski	–	katolickie
25	Jan Ossowski	Kasztelan połaniecki	–	katolickie
26	Jan Bogusz**	Kasztelan czechowski	–	katolickie
27	Stefan Grudziński	Kasztelan nakielski	–	kalwińskie
28	Krzysztof Komorowski***	Kasztelan oświęcimski	–	kalwińskie
29	Stanisław Gostomski	Kasztelan sochaczewski	–	kalwińskie
30	Stanisław Krasieński	Kasztelan ciechanowski	–	katolickie

Tabela 2 cd.

Lp.	Imię i nazwisko	Urząd	Komisje sejmowe	Wyznanie
31	Sebastian Tarnowski	Kasztelan konarski sieradzki	–	katolickie
32	Stanisław Bykowski	Kasztelan konarski łączycycki	–	katolickie
33	Andrzej Opaliński	Marszałek wielki koronny	skrabowo-wojskowa	katolickie
34	Jan Zamoyski	Kanclerz wielki koronny	skrabowo-wojskowa	katolickie

* 9 stycznia wyniesiony na urząd wojewody lubelskiego. Zob. *Sumariusz metryki koronnej. Księga wpisów kanclerza Jana Zamoyskiego z lat 1587-1595*, red. W. Krawczuk, t. II, Kraków 2001, s. 33.

** Między 8 a 23 stycznia (brak daty dziennej) został wyniesiony na kasztelanię zawichojską z kasztelani czechowskiej. Jego podpis jako kasztelana czechowskiego figuruje pod datą 8 stycznia pod confirmacją praw, natomiast 23 stycznia H. Mielecki otrzymał kasztelanię czechowską. Zob. *Sumariusz metryki koronnej. Księga wpisów Wojciecha Baranowskiego...*, s. 36.

*** 11 stycznia otrzymał nominację na kasztelanię sądecką, zob. *ibidem*, s. 21.

Sygnalizowałem wcześniej, że od początku obrad sejmiku koronacyjnego brało w nim udział czterech senatorów litewskich, w tym: jeden biskup, dwóch wojewodów oraz jeden kasztelan większy. Po przybyciu oficjalnej delegacji Wielkiego Księstwa do Krakowa udział Litwinów w senacie powiększył się o dwie osoby, jednego wojewodę oraz podkanclerzego. W sumie więc na dwudziestu siedmiu senatorów litewskich w obradach sejmowych wzięło udział sześciu, co oznaczało dwudziestodwuprocentową frekwencję, analogicznie niższą w stosunku do senatorów koronnych oraz wyższą od delegacji litewskiej z 1576 r., kiedy obecny był tylko jeden senator z Litwy. Z kolei na sejmie w 1598 r. Litwinów było pięciu (19,2%).

Najliczniej na sejmie byli reprezentowani wojewodowie, gdyż stanowili połowę całego składu senatorów litewskich. Charakterystyczne, że w Krakowie nie pojawili się senatorowie litewscy zajmujący w hierarchii najwyższe urzędy. Wynikało to z faktu, iż wojewoda wileński Krzysztof Radziwiłł, kasztelan trocki Mikołaj Krzysztof Radziwiłł oraz marszałek wielki litewski Albrecht Radziwiłł nie popierali kandydatury Wazy do tronu polskiego³⁶. Dość liczna reprezentacja litewska była w stanie realnie wpłynąć na tok obrad sejmowych, osiągając wyznaczone sobie cele, w postaci: zaprzysiężenia przez Zygmunta III przywilejów litewskich, nowej kodyfikacji prawa oraz zobowiązania do zawarcia piętnastoletniego rozejmu z Moskwą.

Pod koniec obrad sejmowych łącznie było obecnych czterdziestu senatorów koronnych i litewskich spośród stu czterdziestu osobowego senatu. Frekwencja całego senatu Rzeczypospolitej wyniosła więc nieco ponad 28%.

³⁶ H. Lulewicz, *op. cit.*, s. 407.

Wynik ten był porównywalny do sejmów z lat 1576, 1589 i 1598, kiedy przeciętna frekwencja wyniosła nieco ponad 30%.

III. Badania nad staropolskim parlamentaryzmem coraz częściej uwzględniają skład osobowy izby poselskiej. Wobec szczupłości materiału źródłowego ustalenie dokładnej listy posłów jest problematyczne. Dotychczas udało się odtworzyć częściowy skład izby poselskiej w latach 1493-1600 w zbiorowej pracy pod redakcją Ireny Kaniewskiej, która zajmowała się również składem izby poselskiej w okresie panowania Zygmunta Augusta³⁷. Z kolei Jan Seredyka badał pod tym kątem sejmy z lat 1611-1623 oraz 1627-1629³⁸. Badania nad reprezentacją sejmową w ujęciu prozopograficznym były prowadzone w odniesieniu do województw: poznańskiego i kaliskiego, krakowskiego, lubelskiego, ruskiego i sandomierskiego³⁹ oraz kijowskiego⁴⁰. Obecnie posiadamy również wykaz posłów dla sejmiku 1607 r.⁴¹ oraz drugiej połowy panowania Zygmunta III⁴². Ponadto zestawienie elektorów Władysława IV⁴³, marszałków poselskich z okresu panowania pierwszego⁴⁴ i ostatniego Wazy⁴⁵

³⁷ *Posłowie ziemscy...*; I. Kaniewska, *Małopolska reprezentacja sejmowa za czasów Zygmunta Augusta 1548-1572*, Kraków 1974. Autorzy pracy o posłach ziemskich koronnych zapowiadają kontynuację badań dla kolejnych okresów.

³⁸ J. Seredyka, *Posłowie wybrani na sejmy w latach 1611-1623*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu” (dalej: ZNWSP), Historia XXX, Opole 1994; idem, *Posłowie wybrani na sejm warszawski w 1627 roku*, „Kwartalnik Opolski”, 1980, z. 3; idem, *Posłowie Rzeczypospolitej na sejm „ratyfikacyjny” w 1629 roku*, „SOTPN”, nr 13, Opole 1979.

³⁹ P. Wiater, *Reprezentacja parlamentarna sejmików województwa krakowskiego, lubelskiego, sandomierskiego i ruskiego z panowania Jana Kazimierza (1648-1668)*, [w:] *Z dziejów i tradycji srebrnego wieku*, red. J. Pietrzak, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, nr 1108, Historia LXXXV, Wrocław 1990.

⁴⁰ W. Dworzaczek, *Skład społeczny wielkopolskiej reprezentacji sejmowej w latach 1572-1655*, „Roczniki Historyczne”, 1957, t. XXIII; W. Urban, *Skład społeczny i ideologia sejmiku krakowskiego w latach 1572-1606*, „Przegląd Historyczny” (dalej: PH), 1953, t. XLIV; W. Śladkowski, *Skład społeczny, wyznaniowy i ideologia sejmiku lubelskiego w latach 1572-1648*, „Annales Universitatis Wratislaviensis MCS”, 1957, t. XII; H. Litwin, *Równi do równych. Kijowska reprezentacja sejmowa 1569-1648*, Warszawa 2009.

⁴¹ A. Filipczak-Kocur, *Senatorowie i posłowie na sejmie 1607 roku*, „PH”, 1985, t. LXXXVI, z. 2.

⁴² J. Seredyka, *Parlamentarzyści drugiej połowy panowania Zygmunta III Wazy*, Opole 1989; J. Dorobisz, *Uczestnicy sejmiku nadzwyczajnego z 1624 roku*, ZNWSP, Historia XXVII, Opole 1990.

⁴³ W. Kaczorowski, *Małopolanie wśród elektorów Władysława IV*, „Studia Historyczne”, 1984, t. XXVII, z. 4; idem, *Wielkopolanie wśród elektorów Władysława IV*, „CPH”, t. XXXVI (1984), z. 2.

⁴⁴ J. Seredyka, *Marszałkowie izby poselskiej za Zygmunta III Wazy*, [w:] *Władza i społeczeństwo w XVI i XVII wiekach. Prace ofiarowane Antoniemu Mączakowi 60. rocznicę urodzin*, red. M. Kamler, Warszawa 1989.

⁴⁵ S. Ochmann-Staniszevska, Z. Staniszevska, *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy. Prawo – doktryna – praktyka*, t. I, Wrocław 2000.

oraz posłów i marszałków poselskich dla czasów Michała Korybuta Wiśniowieckiego⁴⁶.

Szlachta dzięki postanowieniom sejmu z 1505 r. uzyskała poprzez izbę poselską, będącą jednym z trzech stanów sejmujących, realny wpływ na decyzje państwowe, stanowiąc prawo wspólne na forum Sejmu Walnego⁴⁷. Wybierani na sejmikach ziemskich posłowie reprezentowali całe społeczności lokalne, które oczekiwały od swoich reprezentantów godnego sprawowania tej odpowiedzialnej funkcji⁴⁸. Z tego względu posłami obierano osoby cieszące się zaufaniem publicznym, w tym także senatorów piastujących godność kasztelana. Urząd senatorski lub ziemski nie musiał jednak stanowić warunku wyboru na posła. Nierzadko były to bowiem osoby sprawujące w danej ziemi funkcje, m.in.: poborców podatkowych, rotmistrzów czy sędziów kapturowych w okresach bezkrólewia. Jaka strukturę miała izba poselska na sejmie 1587/1588 r.?

Na sejm koronacyjny Zygmunta III przybyło co najmniej siedemdziesięciu czterech posłów z Korony⁴⁹, z dziewięciu sejmików wielkopolskich (w tym generała mazowieckiego) oraz dziesięciu małopolskich. Nie jest to wykaz pełny, ale z pewnością zawiera on większość nazwisk. Wprawdzie w Archiwum Skarbu Koronnego w AGAD zachował się dla omawianego sejmu wykaz wysokości wypłaconych łącznie diet poselskich, jednakże jest to rachunek bez wykazu samych posłów. W świetle zachowanych źródeł nie sposób odpowiedzieć, jak ówczesni obserwatorzy sejmu oceniali frekwencję posłów, gdyż nikt z autorów diariuszy i pamiętnikarzy tego nie odnotował. Również w zachowanej korespondencji nie ma wzmianek o liczbie przybyłych na sejm posłów. Z pewnością jednak dotkliwa była absencja posłów pruskich, dla których była przeznaczona w zasadzie nieograniczona liczba miejsc w izbie; zazwyczaj przyjeżdżało ich jednak od kilku do kilkunastu. W recesie sejmowym zwrócono uwagę na problem reprezentacji pruskiej oraz ogólnie niepełną reprezentację poselską. Z tego względu wspomniany reces odłożył na przyszłość sprawy związane z korekturą prawa, poprawą Trybunału oraz reformę elekcji⁵⁰.

⁴⁶ L.A. Wierzbicki, *Marszałkowie i parlamentarzyści. Studia z dziejów sejmu polskiego w XVII wieku*, Warszawa 2014.

⁴⁷ J. Dziegielewska, *Proces tworzenia staropolskiego ustroju politycznego i uwarunkowania jego dekonstrukcji*, [w:] *O ustroju, decydentach i dysydentach. Studia i szkice z dziejów Pierwszej Rzeczypospolitej*, Kraków 2011, s. 20.

⁴⁸ J. Chosińska-Mika, *Między społeczeństwem szlacheckim a władzą. Problemy komunikacji społeczności lokalne-władza w epoce Jana Kazimierza*, Warszawa 2002, s. 238-239.

⁴⁹ Rękopis 65 *Posłowie Ziemscy na Koronaciej 1587* z Biblioteki Krasieńskich w Warszawie podawał, że posłów z Korony było jedynie 69. Dokument ten nie przetrwał do naszych czasów. Wspominał o nie w swojej pracy Kazimierz Lepczyński, *Walka stronnictw w pierwszych latach...*, s. 89. Niestety autor nie zamieścił listy posłów, co uniemożliwia porównanie składu osobowego izby z obecnym materiałem źródłowym.

⁵⁰ *Rceses sejmu 1588*, [w:] VL, t. II, s. 269-270. Z Prus miał przyjechać tylko jeden poseł.

Tabela 3. Posłowie koronni na sejmie 1587/1588 według urzędów⁵¹

Urząd	Liczba obecnych z Wielkopolski 37	Liczba obecnych z Małopolski 37	Ogółem 74	Procentowy udział wobec ogółu
Podkomorzy	2	6	8	10,80%
Starosta grodowy	2	7	9	12,10%
Chorąży	1	–	1	1,30%
Sędzia ziemski	5	1	6	8,10%
Stolnik	1	1	2	2,70%
Podczaszy	–	2	2	2,70%
Podsędek	2	1	3	4,00%
Cześnik	2	–	2	2,70%
Wojski	–	3	3	4,00%
Pisarz ziemski	2	3	5	6,70%
Burgrabia	–	1	1	1,30%
Z urzędem	17	25	42	56,00%
Bez urzędu	20	12	32	44,00%

Jak wynika z powyższej tabeli, na sejm stawiło się czterdziestu dwóch posłów (56%) posiadających urząd ziemski. Osoby bez urzędu stanowiły 44% izby. Spośród wymienionych, sześciu pełniło funkcję poborcy podatkowego (18% spośród nieposiadających urzędu), pięciu było rotmistrzami, z czego czterech jednocześnie pełniło urząd ziemski⁵², jeden był sędzią kapturowym w okresie bezkrólestwa, dwóch natomiast było synami wojewodów: mazowieckiego oraz płockiego. Spośród posłów z urzędem najwięcej przybyło starostów grodowych (12,1%), podkomorzycy (10,8%), sędziów ziemskich (8,1%) oraz pisarzy ziemskich (6,7%). Na sejmie koronacyjnym nie widzimy kasztelanów w roli posłów ziemskich (zjawisko częste na sejmach z okresu *regnum*), co wynikało z uroczystego charakteru sejmu, na którym nie wypadało łączyć urzędu senatora z funkcją posła. Uzyskane w ten sposób wyniki są porównywalne w przypadku podkomorzycy, sędziów i pisarzy do sejmów 1589 r.⁵³ Jeśli chodzi o aktywność posłów na tym sejmie, należy zauważyć, że czterech zasiadło w komisji do korektury prawa, również czterech (niewy-

⁵¹ Spis nie uwzględnia osób, które otrzymały nominację na urząd na sejmie. Urzędy nieuwzględnione w tabeli nie były reprezentowane.

⁵² Spośród nich tylko jeden wziął udział w bitwie pod Bieczyną, Aleksander Koniecpolski, starosta wieluński i poseł z sejmiku szadkowskiego.

⁵³ A. Filipczak-Kocur, *Senatorowie i posłowie na sejmie 1589 roku...*, s. 209-210.

mienionych z nazwiska przez źródła) w komisji skarbowo-wojskowej i ośmiu w sądzie nad maksymilianistami.

Nasuwa się w tym miejscu pytanie, dlaczego na sejmie koronacyjnym Zygmunta III tak duża liczba posłów pełniła różne godności? Wynikało to z silnego napięcia politycznego, jakie panowało w Koronie po rozdwojeniu elekcji. Na sejmikach poelekcyjnych w Koronie działali głównie senatorowie oraz wysoko postawiona szlachta urzędnicza⁵⁴. Znaczna część obywateli, zawiędzona przebiegiem sejmu elekcyjnego, jeszcze przed ogłoszeniem nominatów rozjechała się do domów⁵⁵. Z tego powodu na sejmikach zjawiało się niewiele szlachty, zaś senatorowie oraz sami królowie–elekci próbowali ich zaaktywizować do czynniejszego zaangażowania w wojnę⁵⁶.

Na przestrzeni dziesięciu lat od początków panowania Stefana Batorego można dostrzec wzrostową tendencję, jeśli chodzi o posłowanie na sejm z Korony ludzi posiadających urzędy. Zdaniem A. Filipczak-Kocur oraz I. Kaniewskiej proces ten rozpoczął się pod koniec życia Zygmunta Augusta i został podtrzymany, a nawet pogłębiony w okresie rządów króla Stefana⁵⁷. Podobnego zdania był także Leszek Kieniewicz⁵⁸.

Autorzy podnoszą, iż w tym okresie nastąpiła zmiana struktury izby z korzyścią dla magnaterii ze stosunku 1:5 na 1:3. Ostateczną odpowiedź, czy doszło do zmian w strukturze izby poselskiej, dałaby dokładna analiza uzyskanych mandatów poselskich przez pryzmat piastowanych godności oraz wielkości majątku. W szczególności w odniesieniu do województw: ruskiego, bełskiego oraz lubelskiego, ze względu na politykę rozdawniczą i nominacyjną kanclerza Jana Zamoyskiego, który jak największą liczbę szlachty chciał związać z tronem i własną faksją⁵⁹. Dotyczy to przede wszystkim nominacji na starostwa grodowe i rozdawnictwa tenut, gdyż znajdowały się one poza kontrolą szlachty, całkowicie zależne od decyzji władzy centralnej. Pragnę jedynie zasygnalizować, iż na sejmie koronacyjnym 1576 r. odnotowano obecność pięciu kasztelanów, pięciu podkomorzich oraz sześciu starostów grodowych⁶⁰. Z kolei na sejmie 1582 r. stwierdziłem obecność trzech kasztelanów, sześciu podkomorzich oraz dwóch starostów grodowych, i aż jedena-

⁵⁴ M.A. Pieńkowski, op. cit., s. 16-21.

⁵⁵ J. Dzięgielewski, *Sejmy elekcyjne, elektorzy, elekcje 1572-1674*, Pułtusk 2003, s. 175.

⁵⁶ Zygmunt król obrany do szlachty Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego, Służewo 17 X 1587, AGAD, AR, dz. II, nr 198; Uniwersał Zygmunta III do Panów Rad Litewskich wzywający do zgody, Chełmża, 27 X 1587, AGAD, AR, dz. II, nr 199; Arcyksiążę Maksymilian król obrany do szlachty, Mogiła 18 X 1587, B.Czart., rkps 2723, k. 71-73.

⁵⁷ I. Kaniewska, *Małopolska reprezentacja...*, s. 87; A. Filipczak-Kocur, *Senatorowie i posłowie na sejmie 1589 roku...*, s. 209.

⁵⁸ L. Kieniewicz, *Senat za Stefana Batorego...*, s. 136-137.

⁵⁹ Zob. E. Dubas-Urwanowicz, *O nowy kształt Rzeczypospolitej. Kryzys w państwie w latach 1576-1586*, Warszawa 2013, s. 156-208.

⁶⁰ *Posłowie ziemscy...*, s. 229-242.

stu niegrodowych⁶¹. Natomiast na sejmie 1585 r., który ze względu na sprawę Zborowskich miał dramatyczny przebieg, kasztelanów było czterech, podkomorzych ośmiu, jeden starosta grodowy, a niegrodowych było dziesięciu⁶². W 1585 r., w porównaniu z poprzednim sejmem, jest obserwowany spadek posłów z urzędem o niemal 15%. Ostra walka polityczna na sejmikach po ścięciu Samuela Zborowskiego wpłynęła na strukturę izby, gdyż „część podzielonych sejmików wyłoniła posłów o zróżnicowanych poglądach na kwestie mające być przedmiotem obrad sejmu”⁶³. W związku z powyższym, od czasu koronacji Batorego jest obserwowany na sejmach wzrost liczby posłów, którzy dzięki hojności dworu otrzymali dochodowe dzierżawy królewskie. Ponownie na sejmie koronacyjnym Zygmunta III obserwujemy wielu ludzi związanych z kanclerzem. Podczas kampanii poelekcyjnej starano się nie dopuszczać do głosu ludzi neutralnych wobec wyboru dwóch elektów, a tym bardziej maksymilianistów⁶⁴. Dochodziło nawet do oprymowania obrad, jak w Chełmie, gdzie podkomorzy chełmski Wacław Uhrowiecki zastrzelił szlachcica, który domagał się odczytania protestacji złożonej w Warszawie przez neutralistów po rozerwaniu sejmu⁶⁵. Z pewnością zmiany zachodzące w strukturze izby poselskiej na przestrzeni omawianych lat wymagają pogłębionych badań w dłuższej perspektywie czasu i pozostają ważnym postulatem badawczym.

Tabela 4. Posłowie koronni z urzędem oraz bez urzędu ziemskiego/senatorskiego w izbie poselskiej na wybranych sejmach z lat 1576-1589

Klasyfikacja	Sejm 1576	Sejm 1582	Sejm 1585	Sejm 1587/1588	Sejm 1589
Z urzędem	45,30%	63,00%	48,80%	56,00%	49,00%
Bez urzędu	54,70%	37,00%	51,20%	44,00%	51,00%

W skład litewskiej delegacji, która przybyła do Krakowa, wchodziło osiemnaście osób. Do tej liczby należy jednak dodać jednego posła litewskiego, Sebastiana Kęszorta, przebywającego w stolicy od początku obrad sejmu koronacyjnego. Reprezentanci litewskiego stanu rycerskiego nie byli posłami obranymi na sejmikach ziemskich. Pomimo tego, skład Litwinów możemy odtworzyć w pełni, co nie udało się w przypadku innych sejmów z tego okresu. Na sejmie w 1589 r. zidentyfikowano trzydziestu trzech posłów litewskich

⁶¹ Ibidem, s. 269-280.

⁶² Ibidem, s. 281-293.

⁶³ Cyt. za: E. Dubas-Urwanowicz, *Sprawa Zborowskich na sejmikach koronnych w 1584 roku*, [w:] *Po unii – sejmiki szlacheckie w Rzeczypospolitej XVI-XVII wieku*, red. H. Lulewicz i M. Wagner, Siedlce 2013, s. 59-72.

⁶⁴ Wiemy, że taka sytuacja miała miejsce na sejmikach: w Szadku, Proszowicach oraz Środzie, a także w czasie zjazdu wiślickiego.

⁶⁵ M.A. Pieńkowski, op. cit., s. 20.

z czterdziestu czterech miejsc przeznaczonych dla nich w izbie. Możemy wyciągnąć wniosek, iż na sejmie koronacyjnym frekwencja Litwinów wyniosła 43%, zaś rok później przynajmniej 75%.

Tabela 5. Reprezentanci litewskiego stanu rycerskiego według urzędów na sejmie 1587/1588

Urząd	Liczba obecnych 19	Procentowy udział wobec ogółu
Marszałek JKM	1	5,20%
Podkomorzy	2	10,40%
Pisarz ziemski	2	10,40%
Chorąży dworski	1	5,20%
Miecznik	1	5,20%
Koniuszy	1	5,20%
Z urzędem	8	42,00%
Bez urzędu	11	57,00%

Ze względu na poważne luki w badaniach nad składem litewskiej części izby poselskiej trudno czynić w tym miejscu analogie. W zakresie osób piastujących godności można jedynie zauważyć, iż odsetek posłów z tytułem podkomorzego był zbliżony do sytuacji na sejmie w 1589 r. (12%). Ogólny odsetek osób z urzędem wynosił wówczas 57%. Była to więc sytuacja odwrotna niż na sejmie koronacyjnym.

Tabela 6. Posłowie z poszczególnych prowincji na wybranych sejmach w latach 1576-1589

Prowincja	Sejm 1576	Sejm 1582	Sejm 1585	Sejm 1587/1588	Sejm 1589
	Posłów 109	Posłów 119	Posłów 125	Posłów 955	Posłów 154
Wielkopolska	55,00%	52,20%	52,80%	40,00%	47,40%
Małopolska	42,00%	47,80%	47,20%	40,00%	31,10%
Litwa	2,80%	?	?	20,00%	21,50%

Wielkopolska reprezentacja sejmowa górowała liczebnie nad pozostałymi prowincjami Rzeczypospolitej. Sytuacja na sejmie koronacyjnym Zygmunta III, kiedy zrównała się ona z małopolską reprezentacją, była wyjątkowa.

Brak posłów pruskich oraz burzliwy przebieg sejmików zaważył na równym rozłożeniu mandatów. Ze względu na fakt, iż skład izby poselskiej może nie być pełny, istnieje tutaj margines błędu. Przewaga liczebna danej prowincji w staropolskim sejmie nie miała formalnie przełożenia na dominację w izbie poselskiej. Wynikało to z faktu, że obradujący dochodzili do ustaleń zgodnie. Niemniej wyraźna dysproporcja Litwy w stosunku do Wielkopolski oraz Małopolski była dla tej pierwszej krzywdząca⁶⁶.

Burzliwe trzecie bezkrólewie niewątpliwie wpłynęło nie tylko na przebieg sejmu 1587/1588, ale także jego skład osobowy. Pomimo zawirowań sejm koronacyjny Zygmunta III zakończył się bez poważniejszych przeszkód zgodnie, uchwalając szereg ważnych konstytucji, które w stosunkowo szybkim czasie pozwoliły na uspokojenie kraju. Chociaż postanowienia sejmu zapadły przy niepełnej reprezentacji poselskiej, były one obowiązujące dla wszystkich ziem i województw. Po zakończeniu sejmu oraz rozesłaniu konstytucji zarówno Ruś koronna, jak i Prusy złożyły przysięgę na wierność nowemu władcy⁶⁷. To z kolei pokazuje, że sejm, bez względu na okoliczności, stanowił dla ówczesnych obywateli najważniejszą instytucję państwa, którego postanowienia były wiążące.

BIBLIOGRAFIA

1. ARCHIWALIA I MATERIAŁY RĘKOPIŚMIENNE:

Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD) w Warszawie:

Archiwum Publiczne Potockich (APP): 31

Archiwum Radziwiłłów (AR):

dz. II: 198, 199

dz. V:1082, 11562

Metryka Koronna (MK): ks. nr 134

Księgi grodzkie i ziemskie:

Warszawskie (*libri decretorum*): nr 8

Warszawskie (*libri donationum*): nr 12

Archiwum Państwowe w Gdańsku (APG):

300,29/44

⁶⁶ A.B. Zakrzewski, *Wielkie Księstwo Litewskie (XVI-XVIII w.). Prawo-ustrój-społeczeństwo*, Warszawa 2013, s. 95.

⁶⁷ Po opublikowaniu postanowień sejmowych, 14 marca starosta lwowski Mikołaj Herburt rozwiązał konfederację lwowską, podkreślając, że wszelkie wolności i prawa szlacheckie zostały w nich „dostatecznie obwarowane”. Zob. Oświadczenie starosty lwowskiego M. Herburt o rozwiązaniu konfederacji, Lwów 14 III 1588, [w:] *Akta grodzkie i ziemskie*, oprac. A. Prochaska, t. XX: lauda wiszeńskie, Lwów 1909, s. 80-81. W odniesieniu do Prus, zob. J. Zamoyski do S. Karnkowskiego, Zamość 1 III 1588, [w:] AJZ, t. IV, s. 174.

Archiwum Państwowe w Krakowie (APKr.), oddział na Wawelu:

Księgi grodzkie relacyjne krakowskie, nr 13

Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie (B. Czart.):

rkps 350, 2723

Teki Naruszewicza (TN): 92

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (B. Oss.) we Wrocławiu:

rkps 5765

2. EDYCJE ŹRÓDŁOWE

Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. Bernardyńskiego we Lwowie, t. XX: *Lauda sejmikowe wiszeńskie 1572-1648*, oprac. A. Prochaska, Lwów 1909.

Archiwum Domu Sapiehów wydane staraniem rodziny, t. I: lata 1575-1606, wyd. A. Prochaska, Lwów 1892.

Archiwum Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana wielkiego koronnego, t. IV: lata 1585-1588, oprac. K. Lepszy, Kraków 1948.

Heidenstein R., *Dzieje Polski od śmierci Zygmunta Augusta do roku 1594 ksiąg XII*, oprac. M. Gliszczyński, t. II, Petersburg 1857.

Księga wpisów kanclerza Jana Zamoyskiego MK 133 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie z lat 1587-1595, red. W. Krawczuk, oprac. A. Kot, t. II, Kraków 2001.

Piasecki P., *Kronika*, oprac. A. Chrzęszczewski, Kraków 1870.

Reszka S., *Diarium. 1583-1589*, oprac. J. Czubek, „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”, t. XV, Kraków 1915.

Solikowski J. D., *Krótki pamiętnik rzeczy polskich od zgonu Zygmunta Augusta, zmarłego w Knyszynie 1572 r., w miesiącu lipcu, do r. 1576*, oprac. W. Syrokomla, Petersburg–Mohylew 1855.

Sumariusz Metryki Koronnej. Księga wpisów podkanclerzego Wojciecha Baranowskiego z lat 1587-1588, oprac. W. Krawczuk, t. III, Kraków 2004.

Sumariusz Metryki Koronnej. Księga wpisów podkanclerzego Wojciecha Baranowskiego z okresu marzec 1588-grudzień 1590, oprac. W. Krawczuk, t. IV, Warszawa 2010.

Volumina Constitutionum, oprac. S. Grodziski, t. II: lata 1587-1609, Warszawa 2008.

Volumina Legum, oprac. J. Ohryzko, t. II, Petersburg 1859.

3. LITERATURA

Barwicka-Makula A., *Od wrogości do przyjaźni. Habsburgowie wobec Polski w latach 1587-1592*, mps pracy doktorskiej obronionej na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013.

Bibliografia parlamentaryzmu Rzeczypospolitej szlacheckiej, oprac. R. Kołodziej, M. Zwierzykowski, Poznań 2012.

- Chłapowski K., *Elita senatorsko-dygnitarska Korony z czasów Zygmunta III i Władysława IV*, Warszawa 1996.
- Choińska-Mika J., *Między społeczeństwem szlacheckim a władzą. Problemy komunikacji: społeczności lokalne – władza w epoce Jana Kazimierza Wazy*, Warszawa 2002.
- Dąbrowski J.S., *Senat koronny. Stan sejmujący w czasach Jana Kazimierza*, Kraków 2000.
- Dorobisz J., *Uczestnicy sejmu nadzwyczajnego z 1624 roku*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej”, Historia nr 27, Opole 1990.
- Dworzaczek W., *Skład społeczny wielkopolskiej reprezentacji sejmowej w latach 1572-1655*, „Roczniki Historyczne”, 1957, nr 23.
- Dubas-Urwanowicz E., *Koronne zjazdy szlacheckie w dwóch pierwszych bezkrólestwach po śmierci Zygmunta Augusta*, Białystok 1998.
- Dubas-Urwanowicz E., *O nowy kształt Rzeczypospolitej. Kryzys w państwie w latach 1576-1586*, Warszawa 2013.
- Dubas-Urwanowicz E., *Sprawa Zborowskich na sejmikach koronnych w 1584 roku*, [w:] *Po unii – sejmiki szlacheckie w Rzeczypospolitej XVI-XVII wieku*, red. H. Lulewicz, M. Wagner, Siedlce 2013.
- Dzięgielewski J., *O ustroju, decydentach i dysydentach. Studia i szkice z dziejów Pierwszej Rzeczypospolitej*, Kraków 2011.
- Dzięgielewski J., *Sejmy elekcyjne, elektorzy, elekcje 1573-1674*, Pułtusk 2003.
- Filipczak-Kocur A., *Senatorowie i posłowie na sejmie 1589 roku*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1983, nr 34, z. 2.
- Filipczak-Kocur A., *Senatorowie i posłowie na sejmie 1607 roku*, „Przegląd Historyczny”, 1985, nr 66, z. 2.
- Filipczak-Kocur A., Seredyka J., *Senatorowie na sejmach z okresu wojny pruskiej ze Szwecją (1626-1629)*, „Sprawozdania Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, 1980, nr 17.
- Gawron P., *Hetman koronny w systemie ustrojowym Rzeczypospolitej w latach 1581-1646*, Warszawa 2010.
- Historia Sejmu Polskiego*, red. J. Michalski, oprac. W. Czapliński, lata 1587-1696, t. I: *Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1984.
- Kaczorowski W., *Biskupi, wojewodowie i kasztelanowie krakowscy na sejmach za panowania Zygmunta III*, „Studia Historyczne”, 1991, nr 34, z. 4.
- Kaczorowski W., *Biskupi, wojewodowie i kasztelanowie wileńscy na sejmach za panowania Zygmunta III*, [w:] *Wileńszczyzna jako krajobraz i środowisko wielu kultur. Materiały z I międzynarodowej konferencji*, Białystok 21-24 IX 1989, red. E. Felisiak, t. II, Białystok 1992.
- Kaczorowski W., *Małopolskie wśród elektorów Władysława IV*, „Studia Historyczne”, 1984, nr 27, z. 4.
- Kaczorowski W., *Senatorowie na sejmach z lat 1587-1609*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej”, Historia nr 27, Opole 1990.
- Kaczorowski W., *Wielkopolskie wśród elektorów Władysława IV*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1984, nr 36, z. 2.

- Kaniewska I., *Małopolska reprezentacja sejmowa za czasów Zygmunta Augusta 1548-1572*, Kraków 1974.
- Kaniewska I., *Posłowie koronni na sejm warszawski w 1589 roku*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1980, nr 32, z. 2.
- Kempa T., *Konstanty Wasyl Ostrogski (ok. 1524/1525-1608), wojewoda kijowski i marszałek ziemi wołyńskiej*, Toruń 1997.
- Kieniewicz L., *Senat za Stefana Batorego*, Warszawa 2000.
- Lepszy K., *Walka stronnictw w pierwszych latach panowania Zygmunta III*, Kraków 1929.
- Litwin H., *Równi do równych. Kijowska reprezentacja sejmowa 1569-1648*, Warszawa 2009.
- Lulewicz H., *Gniewów o unię ciąg dalszy. Stosunki polsko-litewskie w latach 1569-1588*, Warszawa 2002.
- Ochmann-Staniszevska S., Staniszewski Z., *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy. Prawo – doktryna – praktyka*, t. I, Wrocław 2000.
- Pieńkowska A., *Zjazdy i sejmy z okresu bezkrólewia po śmierci Stefana Batorego*, Pułtusk 2010.
- Pieńkowski M.A., *Koronne zjazdy i sejmiki szlacheckie wobec wojny o tron polski w latach 1587-1588*, w: *Studia nad staropolską sztuką wojenną*, red. Z. Hundert, J.J. Sowa, K. Żojdź, t. III, Oświęcim 2014.
- Plewczyński M., *Wojny i wojskowość polska w XVI wieku*, t. III: lata 1576-1599, Zabrze 2013.
- Posłowie ziemscy koronni 1493-1600*, red. I. Kaniewska, oprac. J. Byliński, Warszawa 2013.
- Seredyka J., *Biskupi – kanclerze i podkanclerzowie na sejmach Zygmunta III i Władysława IV Wazów*, [w:] *Przeszłość odległa i bliska. Marcelemu Kosmanowi w 60. rocznicę urodzin*, red. K. Robakowski, Poznań 2000.
- Seredyka J., *Biskupi na sejmach Zygmunta III*, [w:] *Jezuicka ars historia. Prace ofiarowane ks. prof. Ludwikowi Grzebieniowi*, red. M. Inglot, S. Obierek, Kraków 2001.
- Seredyka J., *Marszałkowie izby poselskiej za Zygmunta III Wazy*, [w:] *Władza i społeczeństwo w XVI i XVII wiekach. Prace ofiarowane Antoniemu Mączakowi 60. rocznicę urodzin*, red. M. Kamler, Warszawa 1989.
- Seredyka J., *Ministrowie „senatorskiego” stanu pomiędzy królem a szlacheckim sejmem w latach 1587-1668*, [w:] *Dwór a kraj. Między centrum a peryferiami władzy*, red. R. Skowron, Kraków 2003.
- Seredyka J., *Ministrowie Rzeczypospolitej na sejmach epoki Wazów 1587-1668*, [w:] *Rozprawy z dziejów XVI i XVII wieku*, red. J. Seredyka, Wrocław 2003.
- Seredyka J., *Parlamentarzyści drugiej połowy panowania Zygmunta III Wazy*, Opole 1989.
- Seredyka J., *Posłowie wybrani na sejmy w latach 1611-1623*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu”, 1994, nr 30.
- Seredyka J., *Posłowie wybrani na sejm warszawski w 1627 roku*, „Kwartalnik Opolski”, 1980, z. 3.

- Seredyka J., *Posłowie Rzeczypospolitej na sejm „ratyfikacyjny” w 1629 roku*, „Studia Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, 1979, nr 13.
- Seredyka J., *Udział arcybiskupów gnieźnieńskich na sejmach epoki Wazów 1587-1668*, [w:] *1000 lat archidiecezji gnieźnieńskiej*, red. J. Strzelczyk, J. Górny, Gniezno 2000.
- Szpaczyński P.P., *Mocarstwowe dążenia Zygmunta III w latach 1587-1618*, Kraków 2013.
- Śladkowski W., *Skład społeczny, wyznaniowy i ideologia sejmiku lubelskiego w latach 1572-1648*, „Annales Univiersaviensis MCS”, 1957, nr 12.
- Wiater P., *Reprezentacja parlamentarna sejmików województwa krakowskiego, lubelskiego, sandomierskiego i ruskiego z panowania Jana Kazimierza (1648-1668)*, [w:] *Z dziejów i tradycji srebrnego wieku*, red. J. Pietrzak, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, nr 30, Wrocław 1990.
- Wierzbicki L.A., *Marszałkowie i parlamentarzyści. Studia z dziejów sejmu polskiego w XVII wieku*, Warszawa 2014.
- Urban W., *Skład i ideologia sejmiku krakowskiego w latach 1572-1606*, „Przegląd Historyczny”, 1953, nr 54, z. 3.
- Zakrzewski A.B., *Wielkie Księstwo Litewskie (XVI-XVIII w.). Prawo – ustroj – społeczeństwo*, Warszawa 2013.

CORONATION SEJM OF SIGISMUND III (1587-1588):
COMPOSITION AND STRUCTURE OF THE SENATE
AND OF THE CHAMBER OF DEPUTIES

Summary

The article describes the composition and structure of the Senate and of the Chamber of Deputies at the coronation sejm of Sigismund III. The parliament debated between 1587 and 1588. This issue was not addressed previously in a separate study in the hitherto available historiography.

The structure and frequency of the Senate and of the Chamber of Deputies shows the contribution of the nobility to the sejm. Periods of political crises played an important role in this case. The coronation sejm of Sigismund III debated during the war with Maximilian III of Austria, who claimed that he had a right to the Polish throne. The nobility was divided into two factions which resulted in an incomplete composition of the parliament. Despite this fact, the parliament passed a number of important resolutions. The resolutions enabled a rapid normalization of the internal situation in the Polish-Lithuanian Commonwealth. The effects of the work of the parliament were accepted by the nobility. It proved that the sejm, regardless of attendance and the circumstances, was the most important institution in the Commonwealth.

LA COMPOSITION ET LA STRUCTURE DU SÉNAT ET DE LA CHAMBRE
DES DÉPUTÉS À LA DIÈTE DE COURONNEMENT DE SIGISMOND III
(1587-1588)

Résumé

L'article présente la composition et la structure du Sénat et de la Chambre des députés à la Diète de Couronnement de Sigismond III qui a eu lieu fin 1587 – début 1588. À ce jour, dans l'historiographie actuelle, aucune étude particulière n'a été consacrée à ce problème.

La composition et la participation des représentants de la Chambre des députés et du Sénat aux sessions du parlement sous le règne des Vasas démontrent l'engagement de l'élite dirigeante et les représentants des gouvernements locaux dans le fonctionnement de la diète. Dans ce contexte, les périodes de fortes tensions politiques provoquaient une résonance particulière. La Diète de couronnement de Sigismond III a eu lieu pendant la bataille du trône polonais contre l'archiduc Maximilien de Habsbourg.

En raison des conflits armés et de la division de la population causée par deux élections séparées, la représentation des provinces, des régions et des territoires a été incomplète lors des sessions. Malgré cela, lors de leurs délibérations, les états ont adopté un certain nombre d'actes juridiques importants qui ont permis d'entreprendre des actions efficaces contre l'archiduc et ses adhérents. Ils ont également permis d'éliminer partiellement des effets de l'abus de pouvoirs. Les résolutions adoptées par la Diète terminée d'un commun accord ont été approuvées par la noblesse. Cela prouve que – quels que soient le taux de participation et les circonstances – la Diète restait la plus importante institution de la République.

